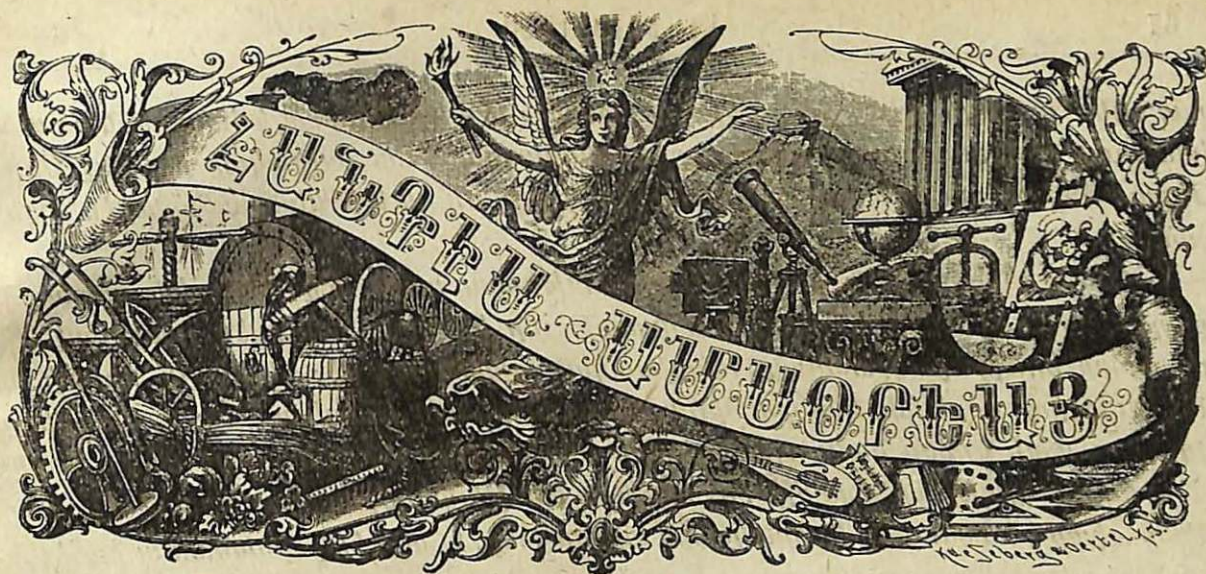

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

17. ՑԱՐԻ 1920

Տարեկան 16 ֆրանկ:

ԹԻԻ 4-6
ԱՊՐԻԼ—ՅՈՒՆԻՍ

ՄԵԺ ՀԱՆԴԵՍ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Էրը կ'արտազեղու կ'ըսէ հասարակաց առածը. այս արտազեղումը տակայն շուտով խանդավառ ցոյցի մը կը վերածուի, երբ ինդրոյ նիւթ եղող սէրը քաղմաթիւ սրտեր միանգամայն գրաւած է: Խանդավառութեան եւ ցնծութեան այս երանաւետ օրն ունեցաւ նաեւ Վիեննայի Հայ գաղութն, որ դարաւոր ստրկութենէ ազատուող Հայաստանի գորովագութ սիրովը լեցումը անմահացուց անոր քաղաքական Յարութիւնը տօնախմբութեամբ մը, որուն վերութիւնն ու ամենաշքեղ հանդիսականութիւնը թերեւս անով միայն տուժած ըլլայ, որ Մայր-Հայաստան տակաւին վերաւեր է եւ արիւնաւիր. հետեւաբար յուրախութիւն իւր ազատութեան գինքը զրկող որդիներու ձեռքերը չսպիացած վէրքերու միայն կը հանդիպին: Այո, Հայաստան արիւնով ներկուած է եւ անոր խնամիտ աչքերը տակաւին սեւեռած կը մտան այն վայրերուն եւ ձորերուն վրայ, ուր զաւակներուն սլաշտելի մարմիններն իրենց յաւիտենական քունը կը ննջեն: Սակայն արիւնով գնուած ազատութիւնը բան մըն է, որով աւելի նուիրականն ու գնահատելին չի կրնար մտածուիլ, անոր համար շատ քնակաւն է որ Միաբանութիւնս եւ տեղւոյս Հայ գաղութն անհուն խանդավառութեամբ լսէին Հայաստանի անկախութեան սլաշտօնապէս ծանաշումն եւ

ըստ այնմ՝ ալ զայն ամենաշքեղ կերպով տօնէին: Այս անմոռանալի հանդիսին մասին համառօտ զեկոյցներ առաքած էր արդէն Խմբագրութիւնս հայկական ինչ ինչ թերթերու. հոս պիտի աշխատինք նոյնին վրայ քիչ մը աւելի մանրամասնօրէն ծանրանալ:

1918ի Մայիս 28էն ի վեր Միաբանութեանս ամէն մէկ անդամին սրտագին բաղձանքն էր տօնել Հայաստանի ազատութիւնը եկեղեցական շքեղ հանդէսով մը, որ պիտի ըլլար երաժշտական հանդիսական պատարագ մը: Սակայն՝ որչափ որ ալ Աւստրիոյ երբեմնի կայսրութիւնն իր աւանդական ինսամիտ պաշտպանութիւնը չզլացաւ մեզի երբեք նաեւ պատերազմի ամենածանր օրերուն, բայց անոր Տաճկի հետ դաշնակցութիւնը քան մըն էր, որուն ծանրութիւնն դժբախտաբար ամէնէն աւելի մենք պէտք է որ զգայինք եւ իրականին ալ զգացինք. եւ այս իսկ պատճառաւ խոհեմական չէր կարծենք քայլ մ'առնուլ եւ այն՝ այսպիսի քայլ մը, որուն մէջ տուժողները թերեւս դարձեալ Տաճկաստանի մեր Միխիթարեան բազմաշարժար Հայրերն ըլլային: Այս կապարեայ անագին ծանրոցը քարձուեցաւ միանգամայն մեր կուրծքէն, նոր Ջինակիցները (Entente) տաճկական գինադադարով օսմանեան կայսրութեան վերջնական բախտն որոշեցին եւ վերջերս ալ մեր Մայր-Երկրին անկախութիւնը հանդիսապէս եւ պաշտօնապէս ճանչցան: Հրապարակն այլ եւս քաց էր եւ հորիզոնը պայծառ. Հայուն աւելի քան հազար տարիներէ ի վեր լացն ու ողբն իրեն ունակութիւն ըրած եւ ուրախութեան կարծես անփորձ եւ անվարժ դէմքն սկսաւ ժպտիլ եւ խնդալ իր մերձաւոր խոստմնալից ապագային հեռանկարով: Երկրագնդիս զանազան տեղեր ցոյց ցոյցի յաջորդեցին եւ ինդակցական հեռագիրներ հեռագիրներու. ըովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհը ականատես եղածներուն՝ ճանչցաւ անոնց խորին նշանակութիւնն եւ զիտցաւ նաեւ գնահատել զանոնք: Ահա այս միեւնոյն խանդավառութիւնն է, որ նաեւ զմեզ խորապէս ցնցեց: Միաբանութեանս տօնախմբութեան ծրագիրն ի հարկէ աւելի եւս ընդարձակուեցաւ եւ իսկապէս ազգային նկարագիր ստացաւ մասնակցութեամբ տեղւոյս Հայ գաղութին, որ դրամական եւ նիւթական ոչ մէկ միջոց իննայեց արարողութեան ամենամեծ հանդիսականութիւնը տալու համար. եթէ լիապէս յաջողեցանք եւ Վիեննայի թերթերուն մեծ գնահատութեան արժանացանք, շատ մասամբ կը պարտինք պատուական Հայ գաղութին ազգասիրական առատածնունդութեան:

Նախ եւ յառաջ վանատունս գումարուած՝ զաղութային ժողովքի մը մէջ Յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար հանդիսութեան նախապատրաստութիւնը: Գահերէց կարգուեցաւ Գերբ. Հ. Թադէոս Վ. Թոռնեան եւ Զարտուղար Հ. Ա. Մատիկեան. անդամներն էին Վեր. Հ. Անտոն Վ. Թիրոյեան, Հ. Ն. Ակինեան եւ Պր. Գ. Ամատունի եւ Պր. Մելիք-Սեթեան: Այս անգամ՝ ալ ինչպէս անցեալ տարի Բերլինի սգահանդիսին՝ եկեղեցւոյ մուտքն տոմսով ըլլալուն՝ հրաիրուեցան առհասարակ բոլոր քաղաքական եւ եկեղեցական նշանաւոր անձնաւորութիւնները, դեսպանները, համալսարանի պրոֆեսորներ, աւելի քան 15 երաժշտագէտ պրոֆեսորներ, որոնք ամէնն ալ եկած էին, դրամատներու վարիչներ, նշանաւոր վաճառականներ եւ՝ զոր մեծ հաճոյքով միայն հոս կ'արձանագրենք՝ Հայ Հանրապետութեան Բերլինի Ներկայացուցիչը՝ Դր. Զ. Դրիմֆիլդ, որ մեր առանձինն հրաւերին համապատասխանելով՝ հանդիսութեան նախօրեակին քաղաքս ժամանեց եւ բոլոր Հայ գաղութէն մեծ պատուով ընդունուեցաւ:

Պատարագին որոշեալ օրն էր Ապրիլ 11՝ այսինքն Յոր Կիրակի եւ զուգադիպութեամբ մը նաեւ Զատիկ ըստ հին տօմարի: Առաջին կարգի շքեղ եւ հանդիսական օր մըն էր այն օրը մեր եկեղեցոյն համար, որ թէեւ տօնական օրերուն Վիեննայի ամէնէն զարդարուն եւ ջերմեռանդական եկեղեցին կը նկատուի սովորաբար տեղւոյս ժողովրդենէն, բայց դժուարաւ թէ ունեցած ըլլայ այսպիսի օր մը իր պատմութեան մէջ: Աւագ խորանն եւ դասը քնական երփնագոյն ծաղիկներով եւ ծառերով զարդարուած՝ ինքն իր մէջ արդէն գոհար մըն էր, զոր որչափ զննէր մարդ չէր յագեր: Ամբողջ գետինը ծածկուած էր՝ Պր. Պոյամեանէ այնչափ ազնուօրէն տրամադրելի եղած 40է աւելի թանկագին գորգերով, որոնց զոյներու պէսախաւթիները քնագլաբար միզայիկի գեղեցիկ համապատկերի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր դիտողին վրայ. մէկ խօսքով ամէն քան հմայիչ էր եւ օրւան նշանակութեան պատշաճեցումը: Ժամը ինը քառորդ անցած էր, երբ եկեղեցոյ դուռը քացուցաւ, ուր հրաւիրեալներէն շատերը արդէն դուրսը կանգ առած էին եւ ուրիշներն ալ հետզհետէ խմբովին կու գային, զորոնք Վ. Հ. Անտոն Վ. Թիրոյեան եւ Պր. Ամատունի իրենց որոշեալ տեղերը կը գետեղէին: Ամէնէն յառաջ եկողներէն էին երգեցիկներն իրենց Լ. Ռումբոլդ քաջ վարիչով եւ նուագախումբն ամբողջովին երբեմնի կայսերական Ոպերայէն եւ այն շատերը անուանի արոգիստներ: Ներկայ եղողներէն առանձնապէս յիշուելու արժանի են՝ *Sektionschef Breisky* իբր ներկայացուցիչ դէպ ի Հոովմ՝ մեկնող Նախարարապետ եւ Արտաքին գործոց նախարար Ռեննէրի, Կրօնից նախարար *Miklas*, Փոխ-Ոստիկանապետ Վիեննայի *Dr. Waldorf*, ներկայացուցիչ մը՝ քաղաքապետին կողմանէ, երբեմնի նախարարապետ *Dr. Hussarek* եւ իր եղբայրը, Գաղղիոյ ներկայացուցիչը *M. Romieux*, հիւսպատոսը Կոմս *de St. Gauveur* եւ *Hallier* զօրապետը, ինչպէս նաեւ Գաղղիոյ Պոլսոյ դեսպանատան պաշտօնեայ Պր. Տիգրասն Սրապեան, Ամերիկայի ներկայացուցիչը *Mr. Halstead*, Լեհաստանի եւ Հունգարիայի եւ Հերոետիայի դեսպանները, ներկայացուցիչներ Գերմանիայի, Պոնտիֆիայի, Բրազիլիայի, Սպանիոյ եւ Հուգոսլաւիայի դեսպանատներէն, Աւստրիոյ զինուորական Առաջնորդ *Prälat Dr. Pawlikowski*, *Prälat A. Oppitz*, Համալսարանական *Prof. Dr. Reinhold*, *Dr. Imtizer*, Կարդինալի Բարտոլոմայ *Konsistorialrat Mgr. Wagner*, քազմաթիւ աւստրիական հին զօրապետներ, երեսփոխաններ, բժիշկներ եւ վաճառականներ: Բիշ առնենէն հրաւիրեալներով լեցուցաւ արդէն եկեղեցին, այնպէս որ կարգադրիչներն ստիպուեցան նոր եկողներու մէկ մասը վերնատունն եւ մէկ մասն ալ տեղաւորել եկեղեցոյ կից երկու միատուններու մէջ, որոնք դռներով կամ պատուհաններով եկեղեցոյ հետ հաղորդութեան մէջ են:

Ժամը տասն էր եւ ամէնքս ալ լարուած տրամադրութեամբ արարողութեան քացման կը սպասէինք, որ եւ սկսաւ նուագախմբային զմայելի նախերգանքով մը: «Խորհուրդ,»ն սկսած ատեն՝ Վիեննայի Միխիթ. Միարանութեան ընդհանրական աղբան, ամենապատիւ Գերապայծառ Տէր Գրիգոր Վրդբ. Գովրիկեանց, Մօքնայ արքեպիսկոպոսը սարկաւազներու ընկերակցութեամբ մտաւ դասն. ուր խորանին առջեւ քիչ մը ծնրադիր աղօթելէն վերջը՝ մեկնեցաւ դէպ ի իր գահը՝ հոն հանդիսապէս զգեստաւորուելու համար: Ամենապատշաճ արարողութիւնը կատարուեցաւ ինքնին իսկ Պատարագի սկզբնաւորութենէն անմիջապէս յառաջ: Երկոտասանամեայ օրիորդ Էրմոնէ Փափագեան պճնուած զարդարուած սպիտակափայլ զգեստով մը՝ գլուխը պսակ մը եւ ուսին վրայ հայկական

դրօշի գոյներով ժապաւէն մը քողորած՝ քահանայի մը ընկերակցութեամբ մեր-
ձեցաւ Գերապայծառ Արքայօր՝ ձեռքը հայկական դրօշ մի, զոր գահին առջեւ
խոնարհեցուցած միջոցին՝ Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքայայրն ոտքի կանգնեցաւ
եւ զայն օրհնեց յուզուած ձայնիւ. դրօշն ապա առաջնորդուեցաւ դէպ ի Հայ գաղութն,
որ եւ պարզուած մնաց ամբողջ պատարագի միջոցին: Օրիորդ Փափագեան իր մա-
տաղատի հասակին մէջ թերեւս եւ ոչ իսկ անդրադարձաւ, որ ինքն իր դրօշակրի
պաշտօնովը Մայր Հայաստանը կը խորհրդանշէր, որ իր քերկրալիւ տրամադրու-
թեան մէջ իսկ վերջնական օգնութիւն եւ զօրութիւն երկնքէն կը յուսայ եւ իր խոր-
հրդանշանովը զայն կը հայցէր: Ամհոռանալի պիտի մնայ նաեւ այն վայրկեանը,
յորում՝ սարկաւազները “վասն թագաւորաց քրիստոնէից, ի տեղ, զոր Միաբանու-
թիւնս վաղուց ի վեր փոխած էր “վասն Կայսեր մերոյ,, երգեցին “վասն Հանրապե-
տութեան Ազգիս Հայոց եւ աստուածասէր նախարարաց, զօրաւարաց եւ զօրաց նորին
զՏէր աղաչեսցուք,, որուն իբր պատասխան՝ դպիրը Աստուծոյ ողորմութիւնը հայցեց:

Աւելորդ է հոս մի առ մի նկարագրել եկեղեցական քոլոր արարողութիւններն
իրենց ներքին յորինուածութեան կարգաւ. քայց մանաւանդ երգուած հատուածները.
որոնցմէ ոմանց յաջողութիւնը մեր երեւակայած ամէն ակնկալութիւններն ալ գերա-
զանցեց: Հոս յառաջ կը քերենք քանի մը հատուած տեղոյս գերմաներէն թերթերէ՝
հանդիսութեան օտարներու վրայ ձգած տպաւորութիւններու մասին մեր ընթերցող-
ներուն փոքրիկ գաղափար մը տալու համար: “Երէկ կէսօրէն յառաջ, կ’ըսէ,, Deutsches
Volksblatt“, արտաքոյ կարգի հանդիսական եղանակաւ տօնուեցաւ Հայաստանի ան-
կախութիւնը Մխիթարեանց եկեղեցոյ մէջ,, “Հայաստանի ազատութիւնը, կը գրէ
ուրիշ թերթ մը՝ „Mittagszeitung“ երէկ, Կիրակի, Հայոց եկեղեցոյ մէջ շնորհակալու-
թեան եկեղեցական պաշտամամբ մը տօնուեցաւ, որուն քաղաքական եւ ուրիշ նշա-
նաւոր անձնաւորութիւններ հրաւիրուած էին: Մխիթարեան Միաբանութեան Արքա-
յայրը Մծընի արքեպիսկոպոս Գովրիկեան՝ մատոյց պատարագը Արեւելքի ամբողջ
շքեղութեամբն եւ առնթերակացութեամբ քազմաթիւ սարկաւազներու: Չնկատելով
որ Հայոց աստուածային պաշտաման արարողութիւնը շատ հին եւ նաեւ երաժշտա-
պատմօրէն արտաքոյ կարգի հետաքրքրական է, ներկայ եղող հասարակութեան
քազմաթիւ երաժշտագէտներ շատ հմայուեցան յատկապէս Այտընեան Արքե-
պիսկոպոսի “Հայկական պատարագով,,ն. որուն դժուարին եւ երոպական ականջ-
ներու արտասովոր եղանակներու ներկայացումը շատ մեծ յաջողութեամբ կատարեց
Վիեննայի Chor-Akademie-ն Ռումբոլդ վարիչի ձեռքովը: Աւելի գնահատական եւ
միանգամայն շատ ընդարձակ գրած են „Wiener Tagblatt“ եւ „Reichspost“: Տեղոյ
սղութեան պատմառաւ կը թարգմանենք հոս քաղաւածօրէն միայն Ռայնսպոստի
ըննադատականը: “Մխիթարեանց եկեղեցոյ մէջ, կը գրէ լրագիրը, որուն խմբա-
գրապետը Dr. Funder անձամբ ներկայ էր հանդիսութեան եւ տողերս գրողին իր
անպատմելի հիացումը նաեւ քերանացի յայտնած էր — Ապրիլ 11ին Կիրակի օր Հայ-
աստանի պետական անկախութեան առթիւ եկեղեցական պաշտօն մը կատարուե-
ցաւ. որ միջոցին Մխիթարեան Միաբանութիւնը հայկական հին պատկառելի ծէսն
իր բովանդակ փառաւորութեամբն ի տես դրաւ մասնակցող հասարակութեան...:
Միաբանութեան եկեղեցական զգեստներու աւանդատունն այս առթիւ իր ունեցած
զգեստներուն ամենագեղեցիկն ու զմայլելին հրապարակ հանած էր: Սարկաւազներու
եւ դպիրներու զգեստներուն հին ձեւն, ինչպէս նաեւ գոյներու քազմապիսութիւնն

արտաքոյ կարգի տալաւորութիւն կը թողուին զննողին վրայ: Ինչպէս յայտնի է հայկական ծէսը Ս. Պատարագի արարողութեան հին ձեւերը տակաւին անարատ պահած է: Ծէսին հանդիսական վեհութիւնն եւ իմաստնալից խորհրդականութիւնը (Symbolik) միացած եկեղեցական հին զգեստներուն փայլին հետ խորին ջերմեամանութեան եւ գեղեցկութեան ներդաշնակութիւն մը կ'արտացոլէին: Այս առթիւ ներկայացուեցաւ Հանգուցեալ Արքեպիսկոպոս Այտընեանէն ձայնագրուած հանդիսական հայերէն Պատարագը, զոր Վիեննայի Chor-Akademieն ամենամեծ յաջողութեամբ կատարեց: Նուագաւորումը (Orchestration) Պրոֆ. Բէօմէն է: Մարդ չի կրնար աստուածային պաշտաման աւելի հոգելիք ամբողջացում մը երեւակայել, քան այս մեղմիկ, հին վաղնջական եղանակով յօրինուած երաժշտութիւնը, որուն երգերը թեթեւ թախծութիւն մը կարծես կը մատնեն, որպէս թէ հազարամեայ գերութեամբ տառապող ժողովրդեան մը իր մարտիրոս որդւոց եղերական մահուան ողբն արտայայտէին...: Սակայն ուր որ քնագրին իմաստը կը պահանջէ, վայելչաբար եւ ներդաշնակօրէն ցնծալիք քարճութեան մը կը վերանայ. երաժշտութիւն մը, որ նաեւ եւրոպական աւանջներու հասկնալի է. երաժշտութիւն մը քաղաքակրթեալ այն հին ազգին, որուն աղօթքները մերիններուն հետ նոյն են եւ որուն գաղափարներն այնպիսի ձայներով կ'արտայայտուին, որոնք նաեւ զմեզ կը գրաւեն: Հայ նուագայարդար (Komponist) մը թերեւս ինչ ինչ տեղեր քիչ մը այլազգրած ըլլար նուագաւորումը, այսու հանդերձ վսեմ է այն իր կարգին եւ նրբին զգածումներով երգերու ձայնագրութեան յարմարցուած: Վիեննայի Հայ հիմն գաղութն աչս աստուածային պաշտամաններէն առելի վեհ եւ հաւնդիսական տօնախմբութեամբ մը չէր կրնար տօնել Հայաստանի անկախութիւնը:., Հիացումս եւ սքանչանքն ընդհանուր էր: Գաղղիոյ ներկայացուցիչը խորապէս յուզուած արարողութեան վեհութենէն եւ երգերուն գեղեցկութենէն շնորհակալ եղաւ Գեր. Հ. Թադէոս Վ. Թոռնեանին, որ զինքը հրաւիրած էր այնպիսի սքանչելի հանդէսի մը, խոստանալով միանգամայն իր անպայման զաւրուտն, եթէ այնպիսի հանդէս մը անգամ մին ալ տեղի ունենայ: Եկեղեցիէն չմեկնած շնորհակալութիւն եւ շնորհաւորութիւն յայտնեցին նաեւ ըոլոր դեսպաններն եւ պաշտօնական անձնաւորութիւնները նոյն Գեր. Հօր, որ Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքահօր եւ Հայ գաղութին կողմանէ փոխադարձաբար շնորհակալ եղաւ ամէնուն իրենց ներկայութեամբը հանդէսը պատուելուն համար:

Երբ հանդէսն աւարտեցաւ, Հայ գաղութն Հայ Հանրապետութեան Ներկայացուցչին հետ ի միասին ելան Արքայարան, ուր Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքահայրը հետեւեալ ճառն ուղղեց Հայ Հանրապետութեան Ներկայացուցչին:

«Մեծապատիւ Տէր. Մխիթարեան Միաբանութիւնս եւ տեղւոյս հայ Գաղթականութեան ամէն մէկն, որ Ազգին տառապանաց մէջ ու անոր մարտիրոսութեան առնն հոգեպէս, բարոյապէս ու նիւթապէս Ազգին հետ ամէն անհանգստութիւն, նեղութիւն ու տանջանք կրեցին, չեն կրնար հիմայ ըստ բաւականի արտայայտել Ձեզի իրենց ներքին գոհունակութիւնն եւ ուրախութիւնն, այս արտաքոյ կարգի մեծ եւ շգեղ հանդիսութեան առթիւ, զոր քարեհաճեցաք մեծապէս պատուել ու քարճացընել Ձեր նուիրական անձին ներկայութեամբը: Զայս հարկ է որ յայտնապէս շեշտեմ ես հիմայ թէ Մխիթարեան Միաբանութեան եւ թէ տեղւոյս հայ Գաղթականութեան ամէն մէկուն անուամբը:

Մեծապատիւ Տէր, Մխիթարեան Միաբանութիւնս իւր հիմնարկութեան սկզբնաւորութենէն մինչեւ այսօր ջանաց գործնականապէս օգտակար ըլլալ Ազգին հոգեկան ու մտաւոր զարգացման ու յառաջադիմութեան. եւ շնորհակալութեամբ պարտ կը գգամ՝ յայտնելու թէ Ազգն ալ փոխադարձաբար ցուցուց միշտ իւր նրախտագիտութիւնն ու սէրն դէպ ի Միաբանութիւնս եւ անոր գործունէութիւնը: Այս առթիւ, նորէն կրնամ ասպնովցնել զՁեզ, որ մենք, ինչպէս նաեւ տեղւոյս պատուական հայ գաղութն, ասկից ետքն ալ ամէն ջանք ու աշխատութիւն ի գործ պիտի դնենք, որպէս զի եւրոպական տէրութիւններէն. ճանչցուած նորածին հայ Հանրապետութեան քարգաւաճման, յառաջադիմութեան ու երջանկութեան ամէն կերպով գործակից ըլլանք մեր կարողութեան չափ, եւ ամէն աշխատանք յանձն առնունք Ազգին Միութեան ու Մեծութեան համար:

Հաճեցէք, Մեծապատիւ Տէր, թարգման ըլլալ մեր այս յարտաբարութեան Հայկական նորածին Հանրապետութեան նախագահին առջեւ: — Կեցցէ՛ Հայկական նորածին Հանրապետութիւնը: Կեցցէ՛ անոր արժանաւոր ու արդիւնաւից Ներկայացուցիչը Դր. Զ. Գրինֆիլդ. Կեցցէ՛:,,

Մեր ութսունամեայ սիրելի Հօր այս ուժեղ խօսքերուն արձագանք նդան բոլոր ներկայ եղողներուն հայաքարքառ շրթունքները. որոնք իրենց՝ երբեմն երբեմն բուռն ծափահարութեամբ ընդմիջուած “կեցցէ”, ներովը օդը կը թնդացնէին:

Ոտք ելաւ Դր. Գրինֆիլդ եւ պատասխանեց Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքայօր ճառով մը, որուն բովանդակութիւնը համառօտիւ այս է. “Շատ եւ շատ ուրախ եմ”, Գերապայծառ Հայր, որ պատիւ ունեցայ այսպիսի արտակարգի շքեղ եւ անմիտանալի հանդիսութեան մը մասնակից ըլլալու: Վիեննայի պաշտելի Մխիթարեան Միաբանութիւնն եւ Պատուական Հայ գաղութն այս հանդիսութեամբ ցուցուցին որ որչափ վառ կը քաքախեն իրենց սրտերը դէպ ի մեր ամէնուն հայրենիքը, Հայ Հանրապետութիւնն եւ նորածին Հայաստանը: Իմ՝ պարտքս ըլլայ հայրենասիրական զգացումներէ քիտս այս ամենացայտուն եւ ջերմ համակրական ցոյցն իր ամբողջ մանրամասնութիւններով, ինչպէս նաեւ Պատուական Միաբանութեանդ եւ տեղւոյս Հայ գաղութին հաւատարմութեան ցնծալիք զգածումները հաղորդել մեր կառավարութեան: Վստահ եղէ՛ք, Գերապայծառ Հայր, որ ամէն Հայ՝ ըլլայ այն կաթողիկէ, լուսաւորչական կամ՝ բողոքական, զիտէ՛ յարգել Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան յօգուտ մեր ազգին մատուցած անգնահատելի ծառայութիւնները: Իր ազգային պարտքը լիապէս կատարած է Ձեր Պատուական Միաբանութիւնն եւ իմ՝ միակ մտղթանքս է, որ նա աւելի եւս աճի եւ զարգանայ յօգուտ եւ ի փառս նորածին Հայաստանի:,,

Ապա Հայաստանի Ներկայացուցիչը կոչ ուղղեց Հայ գաղութին հայրենասիրութեան առաջարկելով հանգանակութիւն մը ի նպաստ Հայ բանակին: Մեծ զրգիռ եղաւ դրամաժողովին յաջողութեան ուրիշ առաջարկ մը, որ եղաւ Պր. Պօյաճեանի եւ Պր. Ս. Դպիրեանի կողմանէ, այսինքն՝ ամէնէն շատ տուողը միանգամայն իրաւունք պիտի ունենար հայկական դրօշն առաջին անգամ համբուրելու. մրցանակը վաստըկեցաւ Պր. Տ. Փափագեան 100.000 Կրօնէով: Եոյն օրը հաւարուեցաւ մերձաւորապէս 200.000 Կրօնէ. 200.000 ալ մէկ ամիս յառաջ հաւարուած էր, որոնց մէկ մասը առարուեցաւ Պատրիարքարան եւ միւս մասն ալ Հայ բանակին ի նպաստ նոյնպէս Բերլինի Հայկական Ներկայացուցչութեան: Հանդիսականները հանդէսը յաւերժա-

Գևորգ Զ. Թա-
դևուս Կ. Թա-
նան:

Եսեմ, Գևորգ
Արմ. Արմ.
Արմ. Գր. Գր.
Արմ.:

Հայ Համալսարանի
Սեմինարիական
Կապուցոններ Գր. Զ.
Արմ.:

ցրներու համար իջան Միաբանութեանս պարտէզը, ուր Պր. Ա. Արոնեան գիրներ լուսանկարեց:

Ներքալի իրերէն ժամը ճին Հայ գաղութն ի պատիւ Հայ Հանրապետութեան Ներկայացուցչին շքեղ ընթրիք մը տուաւ՝ Վիեննայի առաջնակարգ պանտոկին՝ այսինքն Hotel Imperialի հանդիսասրահին մէջ. հոն հրաւիրուած էին նաեւ Միսիթարեան Հայրերէն կարգադրիչ Յանճնախմբին անդամները: Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքայայր կարեւոր գործքի մը համար քացակայ գտնուեցաւ: Սեղանի միջոցին Գերյ. Հ. Թադէոս Վ. Թոռնեան ծառով մը կրկին անգամ՝ Հայ գաղութին անպատմելի ուրախութեան թարգման եղաւ: Ամէնուն սրտերը գեղեալ է բերկրաւոր ցնծութեամբ, ըսաւ ծերունի Հայրը, վասն զի Հայաստանի ազատութիւնն ալ արտակարգի քան մին է, քան մին է, որուն ցանկացան դարերով մեր նախահայրերը եւ շարժանացան: Շնորհակալ ըլլանք աստուածային Նախախնամութեան այս քարութեան համար. կեցցէ՛ Հայ ժողովուրդը, կեցցէ՛ նորածին Հայաստան եւ անոր նորակազմ՝ կառավարութիւնը:

Հանդիսականներուն կեցցէները կարծես չէին ուզեր վերջ ունենալ, երբ Հայ Հանրապետութեան Ներկայացուցիչն ընդարձակ ծառ մը սկսաւ, որ բոլոր ունկնդիրներուն վրայ ամենախոր տպաւորութիւն թողոյց: Գեղարգելիին սիրաւոր խօսքերուն շնորհակալ ըլլալէն վերջը՝ առանձինն շեշտով մը ըսաւ. «Չկարծենք որ Հայաստան այսօր անկախ եղաւ միայն անոր համար, վասն զի մեծ Պետութիւններն ուզեցին եւ առ այդ ամէն կարելի միջոցներով ալ աշխատեցան. ո՛հ, Հայաստան իր անկախութիւնը կը պարտի մասնաւորապէս այն ազգային ուժին, զոր դարերու անողորք եւ արեւելի հարուածներն անգամ չկրցան արմատախիւ ընել, ոյժ մը, որ թէեւ մասամբ մը բնածին է մեր ազգին, բայց զօրացաւ, հաստապինդ եղաւ քրիստոնէական քարձր գաղափարներով, մեր ազգային գրականութեամբ, նշանաւոր քանաստեղծներով, հայրապետներով եւ վանքերով, որոնց մէջէն վերջին 200 տարիներուս մեծ դեր կատարեցին մանաւանդ Միսիթարեան երկու Միաբանութիւնները: Ոյժ մը կ'ըսեմ, որ ամենակարկառուն գծերով ի յայտ եկաւ 1915ական թուականներուն, երբ Թուրքերը հարիւր հազարներով Հայեր կոտորեցին: Ոտքի կանգնիք (եւ բոլոր հանդիսականները ոտքի ելան) եւ խոնարհինք այս ազգային արիւնաթաթաւ դիւցազներուն առջեւ, որոնք իրենց աննկուն հաստատամտութեամբ եւ տառապանքներով մեր ազգին փրկիչներն եղան:», Հայաստանի Ներկայացուցիչն անցաւ սպա «Հայ անմիաբանութեան», հարցին, կուսակցական դրութիւններու եւ Ռուսահայ եւ Տաճկահայ որակութիւններու վրայ: Ինչպէս կը տեսնուի, հարցեր կ'ն առնր, որոնք մեր այսօրուան ազգային կեանքին ամէնէն այժմեականներն են կրնանք ըսել: Անոր համար ալ Հայ Հանրապետութեան Ներկայացուցչին ծառին ծանրակէտը կարծես աւելի ասոնք կը կազմէին: Հայաստանի Ներկայացուցիչն ալ անտեղի կը համարի Հայն անմիաբան անուանել, ինքն ալ չ'ուրանար որ մեր մէջ երբեմն այնպիսի երեւոյթներ եւ դէպքեր տեղի կ'ունենան, որոնք թերեւս ոմանք անմիաբանական համարին, մինչդեռ եթէ աւելի խորը մտնենք, պիտի տեսնենք թէ անոնք ազգային յատկութիւն մը մեզի մատնացոյց կ'ընեն, որ մեզի ամենամեծ պատիւը կը բերէ՝ այսինքն Հայուն անհատական քարձր դիրքը: Հայը անհատապէս շատ զարգացած է. թուրքին պէս ոչխարային բնութիւն չունի. Արեւելքի Անգղիացին է, որ հաւաքապէս, այսինքն իւրեւ ընկերութեան անդամ՝ ապրած ատեն՝ անհատականը չ'ուզեր

բոլորովին ուրանալ: Երկուքին մէջ տարբերութիւնն այն է, որ Անգղիացին դարերու ընթացքին մէջ պետական կանոնաւոր կեանքի մը վարժած ըլլալով կ'աշխատի անհատականը հաւաքականին ըստ կարելոյն համաձայնեցնել, իսկ Հայը դարերով զորկուած ազգային քաղաքական կեանքէ եւ մատնուած ամենադառն բռնութիւններու երբեմն դժուարին կ'ըլլայ իրեն անհատականի եւ հաւաքականին հաւասարակշռութիւնը գտնել: Ամենալուրջ դիտողութիւններու առարկայ ըրաւ նաեւ կուսակցային հարցը, գիտնալով որ մը շատ մը Հայեր կան, որոնք կուսակցութիւն բառն անգամ չեն ախորժեր լսել, կարծելով թէ անով ազգալիաւ գործ մը գործած կ'ըլլան: Հայ Հանրապետութեան Երկայացուցիչը շօշափելի օրինակներով ցուցուց, որ սահմանադրական նորագոյն պետութիւն մը առանց կուսակցութիւններու դժուարին է մտածել. քայց միանգամայն այն եւս աւելցուց թէ կուսակցութիւն մը այնչափ գոյութեան իրաւունք ունի, որչափ եւ ցորչափ ժողովրդային զանգուած կայ իր ետեւ: Իր հետաքրքրական յառաջընթացութիւնները վերջացուց Հայ Հանրապետութեան Երկայացուցիչը կոչ ընելով բոլոր հանդիսականներուն բառնալ իրենց մէջէն Ռուսահայ եւ Տաճկահայ ազգալիաւ անուանակոչութիւնները: Մենք ամէնքս ալ Հայ ենք եւ Հայ Հանրապետութեան գաւազներ, ուրիշ անուն աւելորդ է մնալ, իսկին յաջորդեց միծաղորդ ծափահարութիւն եւ կեցցէ կեցցէ Հայ Հանրապետութիւնը:

Հայ Հանրապետութեան Երկայացուցիչը յաջորդ օրը Հ. Ալիսեանի հետ մեկնեցաւ Բուտապեստ: Հոն կիրակի պատարագէ մը վերջը ժողովրդի մը մէջ Հունգարահայոց գաղութային նորակազմ ընկերութիւնը հաստատուեցաւ, որուն գահերէց ընտրուեցաւ Հունգարահայ նշանաւոր անձերէն մին՝ այսինքն՝ Հունգարիոյ նախկին ելեւմտից Նախարար Բարոն Դանիէլ: Դարձին՝ Միաբանութեանս տպարանն այցելեց, ուր Երկայացուցիչը մամուլը զննած միջոցին Տպարանապետ Վեր. Հ. Անտոն Վ. Թիրոյեան մամուլը շարժման մէջ դնել տուաւ եւ ապա տպուած ուղերձ մը (յօրինուած Հ. Հ. Ոսկեանէ) մամուլոյ տակէն առնելով իրեն նուիրեց, որուն մէջ մամուլն ինքնին խօսք կ'ուղղէ առ Երկայացուցիչն յայտնելով նաեւ իր խնդրութիւնն առ թիւ Հայաստանի ազատութեան եւ կ'ուխտէ հանդիսապէս գործել այսուհետեւ ալ ի փառս նոր Հայաստանի:

Ազգութեան օգտին միշտ անձնատուր
Ամէն խումբ կոխելով առաջուր
Աւելի քան մի դար՝ Հայաստան
Կայծ ու լոյս սրբոցի գիտութեան:

Երբ այսօր պատուական Քո յանձին
Կ'ողջունեմ՝ այդ ծրնունդ նորածին,
Եւ Հայոց դեսպանիդ անդրանիկ
Զօնելու բախտն ունիմ՝ երջանիկ:

Այժմ՝ քանի՜ կը ցընծամ, երբ ծագի
Մայր երկրին պայծառ լոյսն արեգին,
Գերութեան կը խըզուին շողթաներ
Եւ կ'ապրի հայն ճակտով անվեհեր:

Թէեւ չեմ եւ վայրով ազգիս մօտ
Բայց ցանկամ գործերով խընամոտ՝
Զարգացնել անոր միտքն դարձ, դար
Եւ անունն հրոչակել անդադար:

Հրաժեշտի պահուն իրեն եղած այս պատիւը մեծ անակնկալ մ'եղաւ Հայաստանի Երկայացուցչին, որ եւ Տպարանապետին իր սրտագին շնորհակալութիւնն յայտնելէն վերջը՝ ելաւ Արքայաբան, ուր հրաժեշտը տուաւ Ամենապատիւ Գերապայծառ Արքայօր եւ յաջորդ առտու ժամը 7ին մեկնեցաւ Բերլին: